

ויש אומרים שלא שמענו להתיר אלא בכגון עצים בתנור, שהאיסור שרוף ואינו בעין (רא"ש, רא"ה ועוד. ובאיסור תורה, אפילו מיקלא קלי אסור. מהר"ם שיף. וכ"מ בטשו"ע או"ח תקנ"ב). וכן נקט הרמ"א (יו"ד צ"ט,ו) להלכה.

- א. אין להתיר לכתחילה לבטל ספק-איסור [גם אם איסור ביטול לכתחילה אינו אלא מדרבנן – שאין עושים ספק דרבנן לכתחילה] (עפ"י שו"ת מהרש"ם ח"א קלז; ערוך השלחן צ"ט, כח – מפרי מגדים. וע"ע בשו"ת שארית שמחה (סב) חילוק בין דברים שמצויים בהם תולעים ודברים שאינם מצויים בהם. ומהגר"ע יוסף שליט"א שמעתי (בשיעור, תמוז תשמ"ט) שיש מקום להתיר לבטל ספק איסור תורה שנפל לתוך התר, לפי שיטת השו"ע שמתיר להרבות ולבטל איסור דרבנן. ויש מי שכתב להקל כן במקום הפסד מרובה רק בתערובת לח בלח (עפ"י קיצוש"ע (פפויפר) הל' תערובות ח,א). ולכאורה נראה שאם אין כוונתו לבטל, מותר בספק-איסור אף לדעת האוסרים, וכמוש"כ הש"ך (פד, מ; קטו, כח) וכעין ספק פסיק רישיה באיסור דרבנן). **בד"עבד, ערב במזיד – יש לומר שמוותר (עפ"י מהרש"ם שם).**
- ובספק איסור דרבנן, אפילו אתחזק איסורא שאין הולכים בו לקולא, יש לומר שמוותר לבטלו אף לדעת הרמ"א (עפ"י אחיעזר ח"ב ט,ב).
- ב. יש אומרים שמוותר לבטל איסור כשעושה כן לשם מטרה אחרת ולא כדי להתיר את האיסור, עכ"פ כשאי אפשר לסלק את האיסור באופן אחר (כדעת הט"ז. כן נקט בערוך השלחן צ"ט, כט). וי"א שאין התר אלא כשכבר נתערב, מותר להרבות כשאין כוונתו לבטל (עפ"י נוב"ק יו"ד כו. ובנחלת צבי השיג על כך). ויש שאין מתירים אלא בעשיית מעשה המורה על כך שאינו חפץ לבטל האיסור (ע' בשו"ת רעק"א עז). וע' בקובץ 'מוריה' (אב תשמ"ט) מהגר"ג קרליץ שליט"א שמוותר לבטל פטרוסיליה במרק וכד' ללא בדיקתה מתולעים, כשהיא נתונה בתוך בד סגור, ואין בזה משום ביטול איסור לכתחילה).
- ג. יש לצדד שמוותר לבטל דבר שאין עליו שם איסור עתה אלא יחול עליו לאחר זמן (עט"ז או"ח תמוז סק"ה תרכ"ב ופמ"ג). אך למעשה יש לחוש ולא לעשות כן לכתחילה, שכל תחבולה להתיר איסור אסורה (עפ"י מנחת שלמה ס"ה ז. וע' בשו"ת אבני נזר יו"ד פד,ה).
- ד. אסור לערב איסור בהתר, גם כשהאיסור יפגום טעמו של ההתר. וכן אסור לכתחילה לבטל מאכל בכלי שבלוע בו איסור, גם אם האיסור יתן טעם פגום במאכל. וב'תרי דרבנן' (כגון איסור דרבנן ובהצי שיעור בתערובת) יש לדון להקל בזה. ומותר לכתחילה לפגום לגמרי טעם הבלוע בכלי, ואחר כך לבטל בו תבשילים, שהרי אינו נהנה מהאיסור כלל (עפ"י שו"ת מהרש"ם ח"א קיא. ובערוך השלחן צ"ט, כט) הכריע להתיר רק אם פוגמו עד שאינו ראוי לאכילת אדם כלל, לא בפגימה בעלמא. וע' בשו"ת יביע אומר ח"ו יו"ד י, א ד ה; אגרות משה יו"ד ח"ב ל).
- ה. נחלקו אחרונים אם מותר לבטל איסור תורה בענין שיישאר עליו איסור מדרבנן (ע' עונג יום טוב לד ד"ה ונ"ל וד"ה מיהו; אחיעזר ח"ב ט,ג וח"ג מט; מכתב מהגר"י קניבסקי זצ"ל, מובא במנחת שלמה לאחר סי' ס).
- ו. יש מצדדים לענין תערובת בשר ודגים, שמוותר לבטל לכתחילה, אם משום שהוא איסור דרבנן או מפני שאינו אלא מפני סכנה (ע' אבני נזר יו"ד פה; דעת כהן נה-נו. וכן הורה הגר"ע שליט"א).

דף ה

ק"ט

ט. שני ימים טובים של ראש השנה – האם הם כקדושה אחת או שתי קדושות?

כמוכא לעיל, נחלקו תנאים בדבר ולדעת חכמים [היא דעת רבי יוסי] קדושה אחת היא, וביצה שגולדה בזה אסורה בזה. [וכן נפקא מינה לענין הנחת עירוב ועוד. ע' עירובין לט].

ונחלקו אמוראים כיצד הדין לאחר חורבן הבית שתיקן ריב"ז לקבל עדי החדש כל היום; רבה אמר שמתקנת ריב"ז, הואיל ובארץ ישראל (במקום הועד) פעמים אינו אלא יום אחד, אם כן גם כשלא באו עדים ונהגו שני ימים אין זה אלא מפני הספק ולא כיום אחד ארוך [ולרב ושמואל, אמנם בארץ ישראל עשו לפעמים יום אחד, אבל בחו"ל הואיל ולעולם נהגים שם שני ימים, הרי נשאר המנהג הראשון להחשיבו כיום ארוך].

יש מפרשים שלדעת רבה אפילו בחו"ל הן שתי קדושות, וי"מ בארץ ישראל דוקא, כמו לרב ושמואל.

ורבא אמר: אף לאחר תקנת ריב"ז, אם באו עדים מן המנחה ולמעלה אותו היום קודש (למנות ממנו המועדות) ולמחר קדש. ואם כן תקנה ראשונה לא נעקרה ממקומה, להיות שני הימים קדושה אחת.

כ"פ רש"י. [ואפשר שגם רבה מודה לדברי רבא שאם באו עדים מן המנחה נהגים בשני הימים קודש אלא שלדבריו אין זה מכריח שקדושה אחת היא אלא שתקנו כן משום 'מהרה יבנה המקדש'. ערמב"ן ורשב"א].

ואילו התוס' סוברים שאם יש שהות לקבל העדים – אותו היום בלבד קודש ולמחר חול, ואם לא הספיקו לקדש באותו היום – מקדשים היום שלמחרת ומ"מ נמנעים ממלאכה באותו היום. ועל כן קדושה אחת היא גם לאחר תקנת ריב"ז, לרבא.

ומדברי רב יוסף ורב אדא ורב שלמן נראה שלאחר תקנת ריב"ז שתי קדושות הן, אלא שלענין ביצה סוברים לאסור מטעמים אחרים.

גהרדעי אמרו (ו. וכן סבר אמימר להלן כב.): גולדה בזה מותרת בזה. ואולם רב אשי לא סבר כמותם אלא כרבא שאסור.

א. וכן הלכה, גולדה בזה אסורה בזה שקדושה אחת היא. יש סוברים שאף לקולא דנים אותם כקדושה אחת. ונפקא מינה שאם נאכל עירוב-תחומין ביום הראשון – סומך עליו ביום השני. ויש חולקים (ערמב"ם וראב"ד עירובין ח, ה; מגיד משנה שער המלך ואור שמה; עבודת הקדש להרשב"א ה, יח). וכן נפקא מינה לענין אבילות יום ראשון שהיא מהתורה, האם נוהגת ביום ב' דראש השנה. וכן נחלקו הפוסקים לענין ביטול מיו"ט ראשון לשני (ע' מגן אברהם תטז, א תקג, א בהגר"א ובאה"ל; שו"ת מהר"ם חלאה נו; העמק שאלה פר' לך ט).

ב. נחלקו הראשונים האם אומרים 'זמן' ביום השני של ראש השנה אם לאו (ע' רא"ש ור"ן והג"א עירובין ספ"ג; טור או"ח תר מתשובת רש"י. וראה בבאור שני הצדדים בחו"א קלא, ז). ונקטו הפוסקים לעיקר שיש לברך (ע' שו"ע תר, ב).

י. מנין שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו?

רב יוסף הביא כמה ראיות לכך שכל דבר שבמנין צריך מנין אחר להתירו, גם אם בטל הטעם לאיסור; מדברי הכתוב לך אמר להם שובו לכם לאהליכם, והלא מראש לא נצטוו על פרישה אלא בשביל מתן תורה ואעפ"כ הוצרך להתיר להם בפירוש. [ואם תאמר לא בא הכתוב אלא למצות עונה, תא שמע במשך היבל המה יעלו בהר והלא אין צריך לפרש זאת שכבר נאמר גם הצאן והבקר אל ירעו אל מול ההר ההוא]. ואף בדרבנן מצינו כן – ממה ששנינו שנמנו חכמים לאחר החרבן והתירו תקנה ראשונה להעלות פירות רבעי הסמוכים לירושלים ולא לפדותם – ולמה הוצרכו להימנות על הדבר, הלא התקנה לא היתה אלא כדי לעטר שוקי ירושלים בפירות ולאחר החרבן אין צורך בדבר – אעפ"כ צריך מנין להתיר.

שאלות ותשובות לסיכום מסכת ביצה

- א. דין זה הוא מדאורייתא, שהרי למדוהו מן הכתובים כאמור (עפ"י פרי מגדים תסח, א בא"א).
- ב. אם מעיקרא כשגזרו הטילו זמן מוגבל לגזירה, הרי כשעבר הזמן בטלה הגזירה ואינה צריכה התר [וכן הדין לענין הטלת חרמות לזמן מוגבל] (עפ"י תוס' ורא"ש. ואין הדבר מוסכם – ע"ע רש"י ותוס' סנהדרין נט: [וכתבו ראשונים שרש"י בתשובה חזר בו שדבר שיש בו זמן אין צריך התרה כעבור הזמן. עתורא"ש סנהדרין שם; פירוש ר"ח פלטיאל יתרו יט, טו]; שו"ת הרשב"א המיוחסות לרמב"ן רעו ובה"ד רעד; שו"ת רשב"ש קיט).
- ג. יש אומרים שאם טעם הגזרה ידוע, כשנתבטל אותו הטעם בטלה הגזרה [כגון גזרת בגד פשתן לענין ציצת, משום התכלת – כשבטלה התכלת אין חשש] (עפ"י מגן אברהם ט סק"ו ובמחצית השקל, ומקור הדבר בשו"ת הרא"ש ב, ח [ע"ע"ש בהגדרת החילוק]. וע"ע תוס' להלן ל; ספר מהרי"ל איסור והתר (ב). וכעין זה יש בתוס' (ו. ד"ה והאידיא) ובמגן אברהם (טוס"י תרכ"ו סי' תרצ סקכ"ב); כל דבר שאסרוהו רק מטעם חשש [כגון גזרת משקים מגולים משום ארס נחש, וכן קבורת מת ביו"ט שני משום חשש החפ"ים], כשעבר אותו חשש בטל הדבר. ובחודשי הנצי"ב פירש שאם אין שום סברא לגזור אלא מפני הטעם המסוים, הרי זה כמו שהגבילו הגזרה מעיקרא לזמן מסוים. ויש מפרשים בסגנון אחר: כל שהמתקנים עצמם תלו את התקנה בקיום הטעם, הרי כשבטל הטעם בטלה התקנה (ע' קרבן נתנאל אות א; גליונות קהלות יעקב. וע"ע באגרות משה או"ח ח"ב ק; שבט הלוי ח"ד לו [ע"ע כיו"ב בתוס' ע"ז נו סע"ב ושר"ר שם ריש המסכת]. ובפירושו ר"ח פלטיאל (יתרו יט, טו) מבואר שאלו אינם בגדר 'גזרות' אלא חששות לטובת האדם ולתקנתו וכד').
- וכן יש אומרים: כל שפירשו טעם התקנה 'משום דבר פלוני' – כשנתבטל אותו הדבר בטלה התקנה ממילא (עפ"י פירוש הרדב"ז לרמב"ם הל' ממרים ב, ב). ואין הדבר מוסכם (ע' ר"ן ומאירי גטין לו:).
- והמאירי כתב: כל שבתחילת התקנה ראוי להעלות על לב שיהא אותו דבר בטל לאחר זמן, ודאי דעת האוסרים שבהתבטל הסיבה יבטל המסובב וכאילו תקנו בפירוש באופן זמני. ובמה אמרו שצריך מניין אחר להתיר, בכגון התקנה לעטר את שוקי ירושלים או מניעת קבלת עדות החודש, שלא עלתה על דעת המתקנים להיות ירושלים או המקדש חרבים. (נראה שהכוונה לחלק בין תקנה משום מאורע זמני ומשתנה מצד טבעו, לדבר הקבוע במהותו).
- יש אומרים שרש"י (כאן ובסנהדרין נט:): חולק על כל זה ולשיטתו בכל אופן צריך מניין אחר להתיר (ע' מהר"ם שיף וגליין מהרש"א על התוס' ו. ד"ה והאידיא).
- ד. יש אומרים שאם בשעת התקנת התקנה היו מקומות שאין שייך בהם הטעם לאסור, יש להניח שלא נאסרו אותם המקומות מעיקרא, ועל כן גם במקומות שנאסרו בהם אין צריך מניין אחר להתיר בהיבטל הטעם [כגון איסור גילוי, שמסתבר שלא נאסר אלא במקומות המצויים נחשים (עפ"י תוס' ע"ז לה. ד"ה חדא. וכן כתב בפרי חדש (יו"ד קטז, א) לענין מים אחרונים שאין רגילים ליטלם במקום שאין מלח סדומית כי מעיקרא לא תקנו אלא בסדום וכיו"ב).
- ונראה שגם לפי סברא זו יש מקום לדברי התוס' בפסחים (נ. ד"ה מקום) שאסרו לעשות מלאכה בע"פ אף בזמן הזה, הגם שנאסר מטעם הקרבת הקרבן, והרי אין מקריבים אלא במקדש – י"ל שאסרו בשעתו בכל מקום משום שרוב העם מקריבים. וכן י"ל לענין שואלים ודורשים שלשים יום קודם הפסח, הגם שעיקרו נתקן בשביל הקרבן – ע' פר"ח שם.
- ה. 'מניין אחר' שאמרו – אין הפירוש בית דין אחר דוקא אלא אף אותו ב"ד יכול להתיר מה שאסר, אם יעמוד למניין כמנין הראשון (עפ"י שו"ת מהר"ם מרוטנברג תכג; שו"ת הרשב"א ח"ג שכט).
- חילוקי דינים בסמכותו וגדרו של בית דין שיכול לבטל ב"ד חברו – ע' בע"ז לו.